

Rituály vo vzdelávaní: od každodenných zvykov po ceremoniálne oslavy

Rituals in education: From daily habits to ceremonial celebrations

DOI: 10.31577/EtnoRozpra.2024.31.2.09

Nina Čviriková

Abstract

Rituals and ritual behaviour are the everyday reality of education and schooling. This essay aims to define ritual behaviour, to clarify and concretize some of the educational rituals, but most importantly to look at the effectiveness of repeated behaviour in institutions such as schools and preschools. Using theoretical frameworks, the essay aims to form a view of rituals not only from a pedagogical perspective, but from both student and child perspectives. The anthropology of children and children's groups is now an increasingly popular branch of the discipline, as evidenced by the abundance of ethnographic research. It is scholarship such as social anthropology and ethnology that helps us use qualitative methods to discover, analyse, and inform how rituals are transmitted into communities, institutions, and the lives of individuals alike.

Rituals in education are not only a means for cohesion, value sharing, or self-development, but more importantly, they serve as an express way for cultural transmission. It is through rituals that it is possible for us as a society to acquire and assimilate knowledge and thus adopt cultural norms. Ritual behaviours such as morning greetings, songs, celebrations of the seasons, and the like, can strengthen interpersonal relationships, facilitate discipline, and create a desire to learn. This essay specifically analyses certain and particular ritual behaviours in children's environments and draws on ethnographic research to analyse the transformative power of rituals in education. In addition, it looks at the challenges and opportunities associated with integrating rituals into educational practices, taking into account factors such as cultural diversity, social dynamics, and pedagogical approaches.

Keywords

rituals, education, preschool rituals, preschool culture, teaching, children, anthropology of education

Kľúčové slová

rituály, vzdelávanie, predškolské rituály, predškolská kultúra, výučba, deti, antropológia vzdelávania

Kontakt / Contact

Mgr. Nina Čviriková, Ústav sociálnej antropológie, Fakulta sociálnych a ekonomických vied, Univerzita Komenského v Bratislave, Mlynské luhy 4, 821 05 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: cvirikova5@uniba.sk

Ako citovať / How to cite

Čviriková, N. (2024). Rituály vo vzdelávaní: od každodenných zvykov po ceremoniálne oslavy. *Etnologické rozpravy*, 31(2), 118-123. <https://doi.org/10.31577/EtnoRozpra.2024.31.2.09>

V kontexte vzdelávania sú rituály štruktúrované, symbolické aktivity, ktoré sa konajú v školách a vzdelávacích prostrediach a sú navrhnuté tak, aby vytvorili zmysel pre poriadok, odovzdali kultúrne hodnoty a posilnili sociálne normy. Tieto rituály pomáhajú budovať súdržnú vzdelávaciu komunitu a poskytujú študentom a študentkám rámec na pochopenie ich úlohy v nej (Geertz, 1973).

Táto esej má za úlohu nielen definovať a operacionalizovať rituály vo vzdelávaní, ale predovšetkým poukázať na dôležitosť rituálov v (najmä) predškolskom veku detí. Rituály sú každodennou realitou v školstve a vzdelávaní. Či už sa jedná o postavenie sa zo stoličiek po príchode učiteľa/učiteľky, zaznamenania prezenčnej listiny alebo, pre túto esej hlavné, opakujúce sa kruhy, piesne, ranné vítanie a ceremónie.

Pomocou teoretických zdrojov vyplývajúcich predovšetkým z antropológického pozadia bude mojim cieľom v krátkosti priblížiť fungovanie rituálov a to, ako vplývajú na komunitný život detí a skupín. V eseji sa taktiež pokúsím zodpovedať otázku toho, aké formy a funkcie rituálov vo vzdelávaní existujú, a to, ako sa rituály formujú na dosiahnutie konkrétnych cieľov. V neposlednom rade je v mojom záujme poukázať na sociálny a kultúrny význam rituálov.

Quantz a kol. (2011) označuje rituály za kľúčové mechanizmy vo vzdelávaní, ktoré zohrávajú významnú úlohu pri transformácii mestských škôl. Neobmedzujú sa len na formálne ceremónie, ale zahŕňajú aj malé každodenné rituály, ktoré prispievajú k vytváraniu alebo vzdorovaniu komunity v školskom prostredí. Quantz a kol. (2011) zdôrazňuje dôležitosť chápania rituálov ako výkonu a vyzdvihuje ich úlohu pri formovaní sociálnych interakcií a vzdelávacích praktík.

Rituálom sa venovala väčšina kľúčových antropológov a antropológičiek, pričom podľa Turnera (1969) môžeme rituál identifikovať napríklad ako formu komunikácie cez symboly a gestá alebo podľa Bernsteina a kol. (1966) ako prostriedok na udržanie sociálneho poriadku. Geertz (1973) tvrdí, že pomáhajú udržiavať spoločenský poriadok a spoločné chápanie v rámci komunity, a rovnako tak fungujú ako spôsob udržiavania kultúrnej transmisie (Geertz, 1973; Henry, 1992). Tieto krátke definície sú vyňaté z rôznych teoretických prístupov, no aj vďaka nim vieme pochopiť konkrétny význam slova rituál.

Rituál upevňuje vzorce správania sa, reguluje emočné prejavy a môže mať za následok zvýšenie spolupatričnosti a posilnenie vzťahových väzieb. Na druhej strane môže rituál disponovať aj negatívnymi aspektami, a to v prípade, že sa vykonáva za cieľom kontroly a dozerania.

Rituály každodennosti vo vzdelávaní

Rola rituálov vo vzdelávaní si získala empirickú pozornosť a je zjavné, že sú potrebné najmä kvalitatívne štúdie k tomu, aby boli správne skúmané a analyzované.

Analýzy rituálov v predškolských zariadeniach a v rodinách s malými deťmi (približne od 2 do 6 rokov) boli vykonávané najmä v odboroch sociálnej antropológie, etnológie, sociológie a psychológie. Výskumov, ktoré zahŕňajú rituály, je nespočetne veľa, pričom sa pokúsim v krátkosti na niekoľkých príkladoch opísať ich úlohu v detskom prostredí a režime dňa samotných detí. Ak sa pozrieme napríklad na dôležitosť rituálov pri každodennosti, môžeme spomenúť rituály, ktoré sa formujú a vykonávajú počas konzumovania jedla, keď je možné pozorovať nielen individuálne rituálne správanie, ale aj skupinové. Ako príklad môžem uviesť spoločné obedy v predškolských zariadeniach, ktorým sa venovala vo svojej publikácii Mortlock (2015). Rituál jedenia prezentuje ako súbor hlbokých vzájomných gest, ktorý odhaľuje významy identít a spolupatričnosti a zahŕňa všetky deti v rovnakom čase a priestore. Rovnako tak sa ukázala rituálna transmisia, keď mladšie deti preberali stolovacie rituály starších detí, a teda priamym účinkom je aj spomínaná spolupatričnosť (Mortlock, 2015). Rituály počas konzumovania sú dôležité aj v domácnosti rodín s deťmi, keď rodina diskutuje s deťmi o udalostiach dňa, príbehoch a plánoch, pričom večera poskytuje priestor na opakované spojenie členov rodiny. Rituály pri večeri sú príležitosťou pre deti, aby rozvíjali svoju slovnú zásobu a učili sa používať komplexnejšie vety, keďže sú zahrnutí viacerí účastníci, a teda väčšinou rodičia, ktorí používajú inú slovnú zásobu, na akú sú deti v predškolských zariadeniach naučené (Spagnola, Fiese, 2007). Obohacovanie slovnej zásoby podporuje aj napríklad pravidelný rituál spoločného čítania s deťmi, pričom napomáha nasledovný opisný naratív toho, o čom kniha bola. Takéto spoločné čítanie pomáha jednotlivcom do budúcnosti, keď je pravdepodobnejší akademický úspech dieťaťa, a rovnako tak môže dieťaťu uľahčiť prechod z predškolského zariadenia do školy (Spagnola, Fiese, 2007).

Ak sa však pozrieme na rituály v predškolských zariadeniach z pohľadu učiteliek a učiteľov, je zjavné, že sú manažérmi a manažérkami samotného chodu daného rituálu a každý z nich má iné perspektívy a formy, ako také rituály vytvárať, pričom v domácom prostredí majú skôr voľný priebeh. Maloney (1997) vo svojej práci opisuje rolu učiteliek, pričom jedna z vyučujúcich sa zameriavala najviac na rituály stretávania sa, lúčenia, sedenia v kruhu, čakania a upratovania, ktoré mali naučiť deti poslušnému správaniu a trpezlivosti. Naopak, ďalšia z učiteliek nemala za cieľ deti akokoľvek rázne inštruovať a vstupovala do rituálov detí na spontánnej pozorovateľskej individuálnej báze, a teda len vtedy, keď dieťa niečo potrebovalo (Maloney, 1997). Je teda zjavné, že to, ako sú rituály inštruované v samotnej inštitúcii, má priamy dosah na konečný „produkt“ samotného rituálu a na to, čo ním osoba chce dosiahnuť. V príklade s učiteľkami môžeme vidieť, že zatiaľ čo v prvom prípade sa deti učili akémusi poriadku a poslušnosti, druhá učiteľka mala za cieľ podporovať rituály vo voľnej detskej hre, a teda nechávala deti, aby si vytvárali svoje ritualizácie, čím rozvíjala ich kreativitu a slobodu.

Rituály sú však v každej kultúre rôzne konštituované a to, čo je považované za ciele rituálov v prostredí americkej a európskej školy, môže byť diametrálne odlišné od aspektov rituálov napríklad v Japonsku, Indii, a tak ďalej.

Rituály ako ceremónia

Prechádzajúce výskumy sa zaujímali najmä o každodennosť rituálov v predškolských zariadeniach, pričom rovnako dôležité sú aj formálne rituály, ktorým sa venoval napríklad Burdelski (2020), a to konkrétne v súvislosti jazykom tela pri rituáloch ceremónie prechodu v predškolských zariadeniach japonskej školy v Spojených štátoch amerických.

Burdelski analyzoval jazyk akcií, ktoré pozostávali z vopred naučených a prípravných stretnutí, ako napríklad zdvihnutie ruky pri vymenovaní dieťaťa, poklona riaditeľovi, krok vzad po prevzatí diplomu alebo uloženie diplomu pod ľavú ruku. Bruselski (2020) jasne vo svojej štúdii opisuje štádiá učenia detí rituálov pri prevzatí diplomu od svojich vyučujúcich, pričom zdôrazňuje dozeranie na správne úkony pomocou zvyšovania hlasu alebo manipulovania telami detí ako s „bábkami“. Týmto má za cieľ poukázať na stelesnenie dôležitosti rituálov v súvislosti ideológie „správnosti“ a dokonalosti.

Rituál pomáha ľuďom vyrovnáť sa s rozhodujúcimi okamihmi narodenia, smrti, svadby, veku, promócie a aj menšími udalosťami, ako sú narodeniny (Hayes, 2015: 38). Práve Hayes (2015) skúmala rituály narodenín detí v predškolských zariadeniach, pričom rituály organizované škôlkou sa od seba líšili vzhľadom na vek daného dieťaťa (2-3, 3-4, 4-5). Narodeninový rituál zahŕňal participáciu rodičov, básne, prózu, spev, tanec, obdarovanie a samotný rituál vo forme prechádzky okolo sviece, ktorá symbolizovala prechod (napr. z troch rokov na štyri). Hayes (2015) zdôrazňuje vo výsledkoch svojho výskumu dôležitosť participácie rodičov a vyučujúcich na rituáloch zahŕňajúcich narodeniny detí kvôli integrácií rôznych múdrostí prostredníctvom spoločného zdieľania zážitkov a naratívov počas obradu, ktoré napomáhajú ku súdržnosti a vzájomnej pomoci pri úlohách, s ktorými sa deti budú stretávať v rámci vzdelávania. Podobne aj Curzytek (2023) analyzovala ceremónie, pričom sa sústreďovala na pohľady detí, rodičov a vychovávateľiek. Výskum Curzytek ukázal, že deti sa sústreďovali najviac na symbolické aspekty identifikujúce a definujúce daný rituál, a teda napríklad výzdoby typu zajačiky, vlajky, zástavy, ceruzky, darčeky. Rovnako dôležitým faktorom sú prípravy na daný rituál, a teda nácvik piesní, básní a tancov, no dôležitými sa ukázali byť i emócie z rituálu, jedlá, spomienky. Z výpovedí učiteľiek Curzytek (2023) vyberá dôležitosť rituálu ako niečo neobyčajné, čo musí byť spojené s časovou obetou, prácou, úsilím a stresom, ktorý pôsobí na zdôraznenie dôležitosti samotného rituálu a najmä na konečný produkt rituálu, ktorým je identita, kolektivita, spoločenstvo.

Možno teda zhrnúť, že rituály ako ceremónie hrajú významnú rolu v živote detí, keď sa učia poslušnosti pri nácvikoch svojich piesní, tancov alebo pri manipulácii s telom, rovnako tak prichádzajú do styku so stresom, ktorý z udalosti ceremónií vyplýva, čím sa môžu aj vďaka komunite učiť túto emóciu zvládať. V neposlednom rade spomínané výskumy ukázali, že je nesmierne dôležitá participácia dospelých, a teda v prvom rade rodičov a učiteľov, aby rituály zohrali tú správnu úlohu v životoch detí, a aby ich pripravili a naučili zvládať situácie, ktoré ich v budúcnosti čakajú.

Zhrnutie

Cieľom tejto eseje bolo teoreticky poukázať na dôležitosť rituálov v kontexte detí a detských skupín, konkrétne vo vzdelávacom priestore.

Táto esej skúma úlohu rituálov v oblasti vzdelávania, najmä v predškolskom veku. Rituály sú definované ako opakujúce sa symbolické aktivity, ktoré slúžia na prenos kultúrnych hodnôt, upevňovanie sociálnych noriem a rozvíjanie súdržnosti vo vzdelávacom prostredí. Ich význam spočíva v ich schopnosti vytvárať štruktúru, podporovať vzťahy medzi deťmi a dospelými a napomáhať disciplíne i rozvoju.

Rituály napomáhajú deťom stávať sa nielen individuálnymi zodpovednými jedincami, ale aj nápomocnými členmi a členkami v komunite a spoločnosti, pričom je zdôraznená funkcia spolupatričnosti, kohézia skupiny, podpora disciplíny, učenia a rozvoja a v neposlednom rade posilnenie sebaidentity a stability.

Rituálne aspekty vo vzdelávaní som si v tejto eseji všímala v dvoch rôznych formách: (1) v každodennej ritualizácii spoločných aktivít – od ranného víťania, cez obed a iné rutinné formy, a (2) vo formálnych ceremóniách, ako napríklad narodeninové oslavy alebo preberanie diplomov. Výskumy ukazujú, že tieto praktiky pomáhajú deťom získať pocit spolupatričnosti, rozvíjať komunikačné schopnosti a pripraviť ich na budúce výzvy. Dôležitú úlohu zohrávajú aj dospelí, najmä učitelia a rodičia, ktorí formujú rituály a pomáhajú deťom zvládať stres a zodpovednosť.

Rituály vo vzdelávaní zohrávajú kľúčovú úlohu pri sociálnom a kultúrnom formovaní detí, pričom môžu mať pozitívny vplyv na ich osobnostný a akademický vývoj.

Referencie

- Bernstein, B., Elvin, H. L., Peters, R. S. (1966). Ritual in education. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences*, 251(772), 429-436. <https://doi.org/10.1098/rstb.1966.0029>
- Burdelski, M. J. (2020). Embodiment, ritual, and ideology in a Japanese-as-a-heritage-language preschool classroom. In M. J. Burdelski, K. M. Howard (Eds.), *Language Socialization in Classrooms. Culture, Interaction, and Language Development* (s. 200-223). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316946237.013>
- Curzytek, A. (2023). Institutional family support in early socialization. Selected kindergarten celebrations from the perspective of social rituals. *Catholic Pedagogy*, 32(1), 314-326. <https://doi.org/10.62266/pk.1898-3685.2023.32.24>
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York, NY: Basic Books.
- Hayes, S. (2015). Examining ritual in a Reggio-inspired preschool. *Journal of Inquiry & Action in Education*, 6(2), 38-52. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1133535.pdf>
- Henry, M. (1992). School rituals as educational contexts: Symbolizing the world, others, and self in Waldorf and college prep schools. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 5(4), 295-309.
- Maloney, C. (1997). *Ritual and pedagogy : Teachers' use of ritual in pre-primary classroom settings* [Dizertačná práca, Edith Cowan University]. <https://ro.ecu.edu.au/theses>
- Mortlock, A. (2015). Toddlers' use of peer rituals at mealtime: Symbols of togetherness and otherness. *International Journal of Early Years Education*, 23(4), 426-435. <https://doi.org/10.1080/09669760.2015.1096237>

- Quantz, R. A., O'Connor, T., Magolda, P. (2011). *Rituals and Student Identity in Education: Ritual Critique for a New Pedagogy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Spagnola, M., Fiese, B. H. (2007). Family routines and rituals. A context for development in the lives of young children. *Infants & Young Children*, 20(4), 284-299. <https://doi.org/10.1097/01.iyc.0000290352.32170.5a>
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Brunswick, NJ & London, UK: Aldine Transaction.